

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-3-67-70>

УДК 81'37

Коб'юк М.В.

Національний університет «Острозька академія»

ІДЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ «МОРСЬКА СПРАВА» У РОМАНІ ДЖ. ЛОНДОНА «МОРСЬКИЙ ВОВК»

Анотація. У статті було проаналізовано теоретичні аспекти та важливість ідеографічного аналізу мови при формуванні лексико-семантичних полів. Окрім цього було окреслено основні функції та особливості ідеографічних словників, що укладаються за принципом семантичної близькості. Опрацювавши книгу Дж. Лондона було згруповано вибірку з різноманітних лексем, що відносяться до морської справи, у одне лексико-семантичне поле, яке налічується сім лексико-семантичних груп (одяг, рід занять, види суден, оснащення, побудова судна, судноводіння та природа). Використання дефініційного та ідеографічного аналізу дало нам змогу детально відобразити та проаналізувати морські реалії ХХ ст. у творі Дж. Лондона «Морський Вовк». Також ми систематизували результати нашого дослідження у нижче поданій таблиці.

Ключові слова: лексико-семантичне поле, лексико-семантична група, ідеографічний аналіз, морська справа, лексикологія.

Kobiuk Mariia

National University of "Ostroh Academy"

IDEOGRAPHIC ANALYSIS OF THE LEXICO-SEMANTIC FIELD "NAUTICS" IN THE NOVEL "SEA WOLF" BY J. LONDON

Summary. The article analyses the theoretical aspects and the importance of the ideographic analysis of the language in the formation of the lexical-semantic fields. In addition, the main features and peculiarities of the ideographic dictionaries that are build on the principle of semantic similarity were outlined. One of the facets is the representation of the mind-set of various society groups, which plays a significant role in adequately displaying routine and reality. After working on the novel "Sea Wolf" written by J. London, we grouped a sample containing various lexemes (441 all together) relating to the nautics. Another point worth mentioning is the definitional approach in evaluating the accuracy of building nautics' lexical-semantic field. This approach served us as a guidance and involved evaluation of the lexemes' definitions. Followingly, the sample was classified into seven lexical-semantic groups (clothes, occupations, types of vessels, equipment, construction of a ship, ship handling and nature). Those groups represent not only the most essential areas of sailors' lives, but also more general side of the routine life on the vessel. The use of the definitional and the ideographic analysis allowed us to analyse marine realities of XX century in detail. We also systematized the results of our scientific work in the table below with relevant percentage. Taking into consideration all above mentioned we were able to specify that nautics include three major areas: construction of a ship, ship handling and maritime practice. That's why almost 75% of the vocabulary is targeted on these areas. In most cases, unambiguous lexemes are used to indicate the construction of ships, equipment, etc., which ensures the clarity and accuracy in the execution of certain orders. Moreover, it is the main reason for ship and crew safety in a number of natural disasters.

Keywords: lexical-semantic field, lexical-semantic group, ideographic analysis, nautics, lexicology.

**Актуальність дослідження та поста-
новка проблеми.** Відомо, що наша мова і мовлення частково відображає наше мислення. У сучасному світі, мова швидко змінюється: одна лексика додається, а інша, навпаки, перестає використовуватися. Це спричинює зміну ідеографічної картини мови у різноманітних сферах життя, у тому й числі і у морській. Також досі не існує повного лексико-семантичного групування хоча би однієї мови. Тобто, постала потреба у дослідженні лексико-семантичних полів у морській сфері, аби мати можливість доповнити лексико-семантичні угруповання у англійській мові.

Аналіз останніх досліджень та публікацій вказує на те, що у сучасній лінгвістиці дослідження лексико-семантичних полів не є достатньо вичерпними. Численна кількість іноземних вчених, серед яких є Дж. Ліонс, К. Джонсон, Й. Тріп, Ф. де Сосюр, досліджували лексико-семантичні поля і тим самим спричинили поширення цієї теми у лінгвістиці. Так наприклад, І. Гюнтер та В. Порціг були першими науковцями, що запропонували термін «семантич-

не поле». Це відкрило нове сприйняття мови як структурної одиниці. Серед вітчизняних науковців лексико-семантичні поля досліджувалися такими вченими як Г. Шур, О. Потєбня, О. Селіванова та багатьма іншими.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на чималу кількість досліджень у сфері лексико-семантичних полів в Україні, лише 1 наукова робота присвячена дослідженню творчості Дж. Лондона [1]. Проте, Дж. Лондон, будучи провідним письменником та досвідченим моряком, написав низку творів, які мають велику цінність в сфері лінгвістичних досліджень. У романі «Морський Вовк», що є досить яскравим прикладом натуралізму 1890-х рр. – поч. 1900-х рр., Дж. Лондон достовірно зображає побут та морське середовище ХХ ст. Використання відповідної термінології, жаргону та іншої різноманітної лексики, робить роман "Морський Вовк" цінним ресурсом для розуміння і дослідження світогляду моряків та морської справи, що і зумовлює актуальність моєї наукової роботи.

Метою даної статті є виявити та описати ідеографічні особливості лексичних одиниць на позначення морської справи у творі Дж. Лондона «Морський Вовк».

Виклад основного матеріалу дослідження. На думку О. Потебні, мова має структуровану систему, що частково відповідає людському процесу мислення. Відповідно мислення відображає динамічний процес пізнання навколишнього світу і формує знання людини. Знання, відповідно, є продуктом усвідомлення людиною предметів, явищ, законів природи та суспільства, що закріплюється в словах. Основна функція слова полягає в позначенні власне тих самих частинок навколишнього світу. В результаті, сукупність слів можна в певному значенні вважати відображенням людського процесу мислення. Також слід зауважити, що мова не є просто хаотичним набором слів, а отже і формує певну ідеографічну систему [4].

Аби мати фізично сформоване відображення мовної системи і відповідно системи дійсності вчені вдаються до різних методик об'єднання слів та лексем. Однією з таких форм є словники, що згруповують слова відповідно до семантичної близькості. Словники в яких лексика згрупована на основі цього критерію називають ідеографічними (від грец. «idea» – значення, образ, ідея та «гларно» – пишу). Ідеографічний словник самим фактом розміщення поруч слів, які схожі за сенсом, дає можливість прогнозувати різноманітні синтаксичні та семантичні зміни [3].

Насамперед, велике значення ідеографічного словника полягає в тому, що це відображає людські знання про навколишній світ. Якщо ми порівняємо тематично організовану лексику однієї і тої ж мови різних століть, то ми побачимо відображення того, як змінювалося людське пізнання. Ми побачимо, як розширюється одна галузь і зменшується інша, як йде переоцінка цінностей в самих носіях мови, як деякі слова зникають з вжитку і багато інших факторів. Словниковий запас є також відображенням людського життя на різних територіях. Таким чином можна порівнювати не лише різні епохи, а також різні мови і досліджувати відмінність між національностями. Саме тому ми використовуємо цей метод групування морської лексики в нашому дослідженні аби зрозуміти цілісність мовної картини. Також ідеографічний метод було використано аби максимально точно перевірити згруповані ЛСГ та підібрати відповідні назви.

Опрацювавши книгу Дж. Лондона [8], ми написали доречну для нашого дослідження лексику морської справи та згрупували її використовуючи дефініційний аналіз. В результаті, ми отримали сім груп, скомпонованих відповідно до різних семантичних зв'язків. В загальному вся вибірка поділяється на такі групи: одяг, рід занять, види суден, оснащення, побудова судна, судноводіння, природа.

За допомогою дефініційного аналізу була сформована перша лексико-семантична група **одяг**, що є найменш кількісною та налічує в собі 10 лексем. Використання лексики на позначення одягу у аналізованому творі є досить рідкісним та лише за певних потреб. Також майже всі лексеми є загально-вживаними за винятком того,

що позначає спеціальний одяг, що використовується під час штормів чи інших погодних умов.

Наприклад, *Everything was wet except Maud, and she, in oilskins, rubber boots, and souwester, was dry, all but her face and hands and a stray wisp of hair [...]*.

Johnson, it seems, had bought a suit of oilskins from the slop-chest and found them to be of greatly inferior quality [...].

Друга лексико-семантична група – **рід занять**, який налічує 24 номінацій, що в свою чергу мають такі підгрупи як «звання відповідно до рангу» та «назва професії». Особливість цієї підгрупи в тому, що звання мають ієрархічну підпорядкованість, що в подальшому зумовлює особливість використання. Наприклад:

1. *Cabin-boy at twelve, ship's boy at fourteen, ordinary seaman at sixteen, able seaman at seventeen and cock of the fo'c's'le [...]*.

2. *There must have been more men in the conspiracy to murder the captain and the mate, [...]*.

Специфіка другої підгрупи «назва професії» у тому, що значення лексеми не окреслюють кожну людину відповідно до його рангу на кораблі, проте розглядає їх як одне ціле, узагальнене поняття. При цьому зникає ієрархічне наповнення, де положення кожного компонента розглядалось відповідно до положення інших. Наприклад:

1. *It never went entirely back to its normal shape, and was called a 'cauliflower ear' by the sailors [...]*.

2. *'A labor-saving device for mariners, navigation reduced to kindergarten simplicity,' he answered gaily [...]*.

Третьою лексико-семантичною групою є **види суден**, що налічує 25 номінацій. Ця група є досить вживаною, адже використання назв кораблів є необхідним для повноцінної комунікації поміж моряками. Наприклад:

1. *Death Larsen is in command of the only sealing-steamer in the fleet, which carries fourteen boats, where the schooners carry only six.*

2. *The six boats, spreading out fanwise from the schooner until the first weather boat and the last lee boat were anywhere from ten to twenty miles apart [...]*.

Четверта лексико-семантична група має назву **оснащення** та налічує у собі 75 позицій, що розподіляються на 3 підгрупи за семантикою: «загальний інвентар», «інвентар для управління кораблем» та «інвентар для навігації». У першій підгрупі лексика є різносторонньою, адже включає в себе загальнопоширений інвентар. Також зустрічається семантична відмінність для тих самих слів в залежності від сфери вжитку: починаючи з розмовної і аж до морської. Наприклад, слово *plug* має декілька різних значень зокрема: *штупсель, пожежний кран, плomba, фальшива монета і власне втулка*.

1. *I remembered the life-preservers stored in the cabin, but was met at the door and swept backward by a wild rush of men and women [...]*.

2. *The waterbreakers and grub-boxes from all the other boats were likewise missing, as were the beds and sea-bags of the two men [...]*.

У підгрупі «інвентар для управління кораблем» ми уже розрізняємо більш специфічні предмети, що переважно використовуються лише у морській справі. Як і в попередній під-

групі, ми спостерігаємо декілька багатозначних слів (*wheel, rig, fitting*). Проте у цій групі не має такої великої кількості багатозначних слів через їхню точне визначення та обмежену сферу використання.

1. *Then I discovered I had forgotten **guyropes**.*

2. *Another time he dropped a steel **marlinespike** from the maincrosstree.*

3. *I was looking through the glasses, and I saw the **oar-blade** shattered as he shot.*

Остання підгрупа «інвентар для навігації» є доволі поширеною у вживанні не лише у морській сфері, а також у інших, що потребують точне розуміння місцезнаходження. Ми можемо спостерігати використання лише прямих значень та уникнення багатозначності слів.

1. *Wolf Larsen was smoking a cigar and examining the **patent log** which the Ghost usually towed astern, but which had been hauled in for some purpose.*

2. *Louis, his boat-mate, gave a turn of the wheel and gazed imperturbably into the **binnacle**.*

П'ята лексико-семантична група має назву **побудова судна**, яка налічує 86 номінацій та поділяється на 5 підгруп: «основні частини корабля», «надбудови», «щогли», «вітрила», «приміщення». Група «основні частини корабля» є доволі специфічною через велику синонімічність вибраних елементів. Наприклад, у вибраній лексиці ми зустрічаємо декілька схожих понять на позначення одних і тих самих частин корабля: люк (*hatch, hatchway, scuttle, trapdoor*), корма (*stern, poop, steerage, stern-sheet*), ніс корабля (*bow, the Heads, the snout of a ship*) тощо. Таку специфіку можна пояснити перш за все різницею у забарвленні (жаргон та офіційна лексика) та відмінністю одних і тих самих частин, проте на різних типах кораблів (корма на парусній шхуні та на шлюпці мають різні назви).

1. *I had stepped underneath the open **hatchway** so that I could see him.*

2. *And you hear that fellow with a frog in his throat - a steam-schooner, as near as I can judge, crawlin' in from the **Heads** against the tide.*

Друга підгрупа «надбудови» є більш семантично точною ніж попередня, адже кожен елемент відповідає лише одній надбудові. Така точність спричинена тим, що незалежно від типу корабля, надбудови завжди мають ті ж назви.

1. *A **lead keel** of fabulous but unknown weight makes her very stable, while she carries an immense spread of canvas.*

2. *I took a fresh hold on my bedclothes and was preparing to start on, when some movement caught my eye, and I looked astern to the **rail**.*

У третій підгрупі «приміщення» спостерігається часткова семантична однозначність. Терміни на позначення каюти є доволі різні в залежності від звання екіпажу, що проживає у тих каютах. Також є окремі терміни на позначення різних приміщень за призначенням – для вантажу (*forehold*), приготування їжі (*galley*), продажу одягу (*slop-chest*) чи виконання певних обов'язків, а саме керування (*pilothouse*).

1. *The **lazaret** was directly beneath the **cabin**, and, opening the trapdoor in the floor and carrying a candle with me [...].*

2. *'Get your traps aft into the mate's **berth**.'*

Четверта підгрупа має назву «щогли» та разом з п'ятою групою «вітрила» налічує лексеми, що описують конструкцію на вітрильному кораблі, що відповідає за рух судна. У підгрупах «щогли» та «вітрила» налічуються елементи, що позначають як і окремі частини самих щогл чи вітрил, так і різні види щогл, відповідно до різних видів прикріплених вітрил. Наприклад, до терміну «foremast» – фок-щогла є відповідне вітрило «foresail» – фок (нижнє вітрило на фок-щоглі), що прикріплюється на зазначену щоглу.

1. *How great the risk I realized when I was once more buried beneath the pounding seas and clinging for life to the **pin-rail** at the foot of the foremast.*

2. *Jibing the **fore-and mainsails** and setting the **topsails** again, we headed back into the bank.*

У шостій групі **судноводіння** налічується 115 номінацій, та наступні підгрупи: «фізичні особливості корабля», «абстрактні поняття». У першій підгрупі ми можемо спостерігати фізичні особливості судна по відношенню до морської справи. Особливістю цієї лексики є її повне розуміння та високе вживання серед усіх посад на кораблі, на відмінну від наступної підгрупи лексем. Наприклад:

1. *This I discovered when she nearly fell into the bunk during a sudden **lurch** of the schooner.*

2. *The liability of shipping another such sea was enormously increased by the water that weighed the boat down and robbed it of its **buoyancy**.*

Друга група «абстрактні поняття» включає найбільше різноманітних понять та термінів. Використання цієї лексики було широко поширеним у вищих рангах на кораблях, адже не всі моряки володіли судноводінням та навігацією (на початок ХХ ст.). До цієї підгрупи також належить лексика, яка найбільше використовується у такій частині морської справи, як морська практика. Це накази, опис певних дій та необхідних рухів. Наприклад, *reef!*; *get the jib backed over to windward; hard alee!*; *bail*.

1. *I had glanced occasionally at the approaching schooner, and it was now almost **abreast** of us and not more than a couple of hundred yards away.*

2. *'**Reef** the jib and the mainsail, too, while you're about it.'*

Остання лексико-семантична група **природа** має найбільшу кількість лексем, а саме 116. Ми вирішили, що доречним є поділ на підгрупи відповідно до стихій («вода», «повітря», «земля») та виокремлення окремої підгрупи, що має більш загальний характер («природа та природні явища»). Семантична особливість підгрупи «вода» полягає у великому використанні прикметників (особливо в словосполученнях з іменником sea, ocean), що допомагає точно та яскраво зобразити певний стан. Наприклад:

1. *There was nothing for us but the wide, **raw ocean**, [...] and I knew that we could never survive the **wintry sea** and the great storms which were to come.*

2. *'Hump, if you will look on the west coast of the map of Norway you will see an **indentation** called Romsdal Fiord.*

Друга підгрупа «повітря» разом із третьою «земля» має багато спільних семантичних характеристик між собою. Ми можемо сказати, що у морському побуті вони займають велике місце, адже саме земля є омріяною ціллю для багатьох моряків

Таблиця 1

ЛСГ та ЛСП	Приклади лексем	Відсоток
Одяг	Oilskins, sou`wester, sea-boots, cap	2.22%
Рід занять:		5.32%
• Звання	Captain, cabin-boy, mate	3.33%
• Назва професії	Sailor, mariner, seamen	2.00%
Види суден	Vessel, scow, schooner, dinghy	5.54%
Оснащення:		16.63%
• Загальний інвентар	Life-preserver, tarpaulin, bowsprit	5.32%
• Для управління кораблем	Paddlewheel, marlinespike, sprit	9.31%
• Для навігації	Compass, marine glasses, star map	2.00%
Побудова судна:		19.07%
• Основні частини	Upper deck, starboard, steerage, footing	8.20%
• Надбудови	Bench, forecastle, rail	1.55%
• Щогли	Masthead, pin-rail, truck	2.66%
• Вітрила	Topsails, sprit-sails, jib	3.77%
• Приміщення	Berth, staterooms, sleeping-quarters, cabin	2.88%
Судноводіння:		25.50%
• Фізичні властивості корабля	Buoyancy, heave and lunge of the deck, lurch	3.55%
• Абстрактні поняття	Range, abreast, oscillations	21.95%
Природа:		25.72%
• Вода	Ebbing, leap, sea-water, deep cove	13.75%
• Повітря	Puff, variable winds, force of the wind	5.32%
• Земля	Coastwise, promontory, backbone of island	4.66%
• Природні явища	Squall gale, earthquake weather	2.00%

та повітря чи вітер є тим, що допомагає цієї цілі досягнути. Таке суб'єктивне ставлення моряків до стихій спричинює частотне вживання та інтерпретування лексем у різноманітних формах.

1. *Ghost under my feet as she wallowed north and west through the tropic sea to the islet where we filled our water-casks.*

2. *A snappy breeze was blowing from the west, with the promise of more wind behind it.*

Остання підгрупа, що стосується природи та природних явищ, є досить частотною у вживанні, адже включає в себе ті перепони, з якими стикалися моряки впродовж плавання. На відмінну від попередніх підгруп, у цій немає такого частого експресивного вживання лексики, що дозволяє нам зробити висновок, що під час тих чи інших природних явищ, моряки не мали такого суб'єктивного ставлення. Адже у випадках небезпеки моряки вживали в більшості випадків пряме значення без якихось прикрас так як були досить зайняті, в той час як після пережитих подій вони могли використовувати ті чи інші модифікатори, щоб виразити своє власне ставлення чи прикрасити розповідь.

Список літератури:

1. Білоцерковець А. Функціонування лексико-семантичного поля «Метал» в оповіданні Джека Лондона «Золотий Каньон». 2014. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/zrgf_2014_1_4 (дата звернення: 23.01.2019).
2. Кобозева И. Лингвистическая семантика. Москва, 2000. 350 с.
3. Морковкин В. Идеографические словари. 1970. № 82. С. 5–54.
4. Потєбня А. Мысль и язык. URL: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Linguist/poteb/index.php (дата звернення: 02.02.2019).
5. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава : Довкілля-Київ, 2008. 712 с.
6. Шур Г. Теории поля в лингвистике. Москва : Наука, 1974. С. 53–80.
7. Johnson K. (2008). An Overview of Lexical Semantics. *Philosophy Compass*, № 3, pp. 119–134.
8. London J. (1904). *Sea Wolf*, 236 p.
9. Lyons J. (1981). *Language, Meaning and Context*. Suffolk : Fontana, p. 256.

1. *Rain-squalls were driving in between, and I could scarcely see the fog.*

2. *We must have been well in the path of the transpacific steamships when the typhoon moderated, [...].*

У загальному ми можемо спостерігати частоту використання та важливість тої чи іншої групи у поданій таблиці (див. табл. 1), де наявне відсоткове відношення та приклади:

Висновки. Таким чином, можна стверджувати, що морська справа включає в себе 3 основні сфери як мореплавання (судноводіння), суднобудівництво та морську практику. Саме тому, майже 75% лексики націлено на ці сфери. В більшості випадків у морській справі вживаються однозначні слова на позначення елементів кораблів, оснащення, тощо, що забезпечує чіткість та точність виконання певних наказів. Це також забезпечує безпеку на кораблі під час різноманітних природних умов. Наявна також емоційно-забарвлена лексика, яка виражається різноманітними прикметниками, викриками і т.д. що забезпечує достовірну передачу емоцій та почуттів під час різних ситуацій.

References:

1. Bilotserkovets A. (2014). Funktsionuvannia leksyko-semantychnoho polia "Metal" v opovidanni Dzheka Londona "Zoloty Kanon" [Functioning of the lexical-semantic field "Metal" in the short story of Jack London "Golden Canyon"]. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/zrgf_2014_1_4 (accessed 23 January 2019).
2. Kobozeva I. (2000). Lingvisticheskaya semantika [Lexical semantics]. Moscow, p. 350.
3. Morkovkin V. (1970). Ideograficheskie slovari [Ideographic dictionaries], no. 82. pp. 5–54.
4. Potebnya A. Mysl' i yazyk [Thought and language]. Available at: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Linguist/poteb/index.php (accessed 2 February 2019).
5. Selivanova O. (2008). Suchasna linhvistyka: napriamy ta problemy [Modern Linguistics: Directions and Problems]. Poltava : Dovkillia-K, p. 712.
6. Shchur G. (1974). Teorii polya v lingvistike [Theories of Fields in Linguistics]. Moscow : Nauka, pp. 53–80.
7. Johnson K. (2008). An Overview of Lexical Semantics. *Philosophy Compass*, № 3, pp. 119–134.
8. London J. (1904). *Sea Wolf*, 236 p.
9. Lyons J. (1981). *Language, Meaning and Context*. Suffolk : Fontana, p. 256.